„Cărți nebăgate în seamă”

“East Central Europe” Reconceptualizarea socialului: istoria socială în Europa Central - Răsăriteană Vol 34-35, 2007-2008, 1-2

Dana COSTIN

Universitatea ”Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filozofie și Științe Social Politice
Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Personal e-mail: dana.costin1@yahoo.com

“East Central Europe” Reconceptualizing the Social: Writing Social History in the East Central Europe Vol 34-35, 2007- 008, 1-2 [Review / Book Presentation]

This paper aims to bring into the public’s attention a book that was published over a decade ago, “Reconceptualizing the Social: Writing Social History in East Central Europe”. While it has received some international attention, the book has had little echo in the Romanian space, due to the fact social history is still in its infancy, thus, the debates about theories, paradigms and research methodologies in the field of social history have not been in the foreground of scientific debate in the post-communist era. Given these considerations, we find it most appropriate to review this collection of studies since in the last decade, more and more Romanian scholars have taken interest in the interdisciplinary historical research. We hope that bringing into the spotlight books such as Iordachi’s collection might further spark the interest for theoretical and methodological debates regarding the Romanian research in the field of social history.

Keywords: Social history, socio-cultural history, micro-history, macro-history, interdisciplinary research, Central-Eastern Europe.

Dezbaterea la nivel internațional pe marginea istoriei sociale a cunoscut o perioadă de revitalizare odată cu apariția mai multor studii de istorie socială în spațiul est european după prăbușirea comunismului. Pe când în Europa de Vest a anilor 90 se încearcă depășirea istoriei sociale (dată fiind criza conceptului de societate și afirmarea istoriei culturale și a antropologiei istorice), cercetătorii din Europa de Est readuc pe masa discuției problema reconceptualizării socialului. Aceștia din urmă propun mai degrabă reînnoirea istoriei sociale prin introducerea unor noi paradigme și metode de cercetare. În acest context se încadrează volumul 34-35 din 2007/2008 al Jurnalului de științe socio-umane “East Central Europe”, cu titlul *Reconceptualizing the Social: Writing Social History in East Central Europe*.

În timp ce culegerea de față a primit o oarecare atenție pe plan internațional, aceasta a avut puțin ecou în spațiul românesc, iar acest lucru se datorează în mare parte faptului că dezbaterile legate de istoria socială din România se află într-o fază încă incipientă și este

mai puțin organizată la nivel instituțional, comparativ cu restul Europei de Est, iar preocupările cu privire la teorii, paradigme și metodologii de cercetare în domeniul istoriei sociale încă nu au luat amploare. Ținând cont de aceste considerente, nu ni se pare deloc nepotrivită o lucrare de recenzie a acestui volum, deși au trecut mai bine de zece ani de la apariția acestuia.

Reconceptualizing the Social: Writing Social History in East Central Europe, volum coordonat de Constantin Iordachi[1], se situează în continuarea dezbaterilor ce au loc în occident cu privire la obiectul și scopul istoriei sociale, la cadrul conceptual al acesteia și, nu în ultimul rând, la însăși actualitatea istoriei sociale ca domeniu de studiu. Autorii acestei lucrări se inserează în această dezbatere (ce tinde să propună înlocuirea istoriei sociale cu istoria socio-culturală) și propun o reconceptualizare a istoriei sociale. Îmbinând modelul teoretico-metodologic dezvoltat de cercetătorii din Europa de Vest cu noul impuls dat disciplinei de cei din Est, istoria socială ar avea încă multe de oferit dacă ar fi concepută nu în opoziție cu istoria culturală, ci ca parte integrantă a acesteia. Autorii acestei culegeri introduc în ecuație elementul antropologic și cultural, precum și terenul de cercetare fertil al spațiului post-comunist. Astfel, aceștia propun o schimbare de paradigmă și anume dezvoltarea istoriei socio-culturale și aplicarea principiilor acesteia spațiului Est European. În acest mod, studiile istorice ce au un anumit grad de afinitate cu sociologia, antropologia, etnologia, psihologia socială ar putea contribui la crearea unui tablou mai amplu și cu rezultate mai productive în cercetarea științifică. Acest argument central al lucrării este susținut atât de argumentele teoretico-metodologice convingătoare din prima parte, cât și de studiile de caz prezentate în a doua parte a lucrării, acestea din urmă având ca scop demonstrarea aplicabilității noii paradigme propuse.

Din punct de vedere structural, lucrarea cuprinde 21 articole și studii organizate în două părți. Prima parte, așa cum aminteam, este dedicată noilor perspective istoriografice în țările din Europa de Centru și de Est, iar a doua parte conține studii de caz, volumul încheindu-se cu trei recenzii istoriografice.

Lucrarea se deschide cu articolul lui Constantin Iordachi, *Reconceptualizing the Social: East and Central Europe and the New Sociocultural History*[2], care ține loc de introducere tematică a întregului volum. Motivul pentru care istoria socială a intrat în criză începând cu sfârșitul anilor '70, dar cu precădere în anii '80, spune autorul, se datorează faptului că termenul însuși de „societate" a fost pus în discuție. Astfel, negarea existenței societății, înțeleasă ca entitate naturală și obiectivă, a dus, în unele cazuri, la negarea acesteia din rândul categoriilor de investigație, deoarece, în ochii multor istorici, caracterul variabil al termenului de societate precum și caracterul echivoc al metodologiilor utilizate în cercetarea istoriei sociale n-ar putea ține piept exigențelor de obiectivitate ce se cer unei științe istorice.

Mai bine de două decenii de dezbateri pe această temă a dus la apariția unor sintagme cum ar fi „criza istoriei sociale", „sfârșitul istoriei sociale", „post istorie socială" sau chiar „istorie antisocială"[3]. Aceste frământări au avut un impact major în ce privește conceptul de societate privit fie din punct de vedere teoretic, fie din punct de vedere al cercetării empirice, în cadrul problemei statutului instituțional și academic al istoriei sociale în Europa de Vest. Articolul lui Iordachi propune o soluție în această discuție aparent fără ieșire. „Socialul" va rămâne întotdeauna una dintre preocupările centrale ale cercetării istorice; așadar, nu poate fi vorba despre sfârșitul istoriei sociale, ci mai degrabă de o insatisfacție față de accepțiunea termenului de societate, care, departe de a fi înlăturat, ar trebui mai degrabă redefinit. Ca urmare a acestei lungi dezbateri, cercetătorii din Europa de Vest au îmbrățișat conceptul de cultură în încercarea de a-l înlocui pe cel de societate, însă și acesta a fost pus sub semnul întrebării ca urmare a limitelor sale analitice, precum și tendința hegemonică a „culturii" de a cuprinde sub umbrela sa „istoria totală". Atmosfera aprinsă creată de aceste discuții a dus la elaborarea unei paradigme alternative de sinteză sub numele de istorie socio-culturală. Această nouă abordare are meritul de a depăși impasul în care se afla istoria socială prin deschiderea unui nou câmp de studiu care ar putea fi deosebit de prolific în cercetarea istorică din spațiul Europei Centrale și de Est.

Noile cercetări de istorie socială din Europa de Est, departe de a fi un mod de emulație târzie a curentelor din Vest, prezintă, de fapt, o oportunitate de reînnoire a istoriei sociale în Vest. Istoria fostelor regimuri comuniste reprezintă un teren promițător pentru testarea de noi metodologii de cercetare, deoarece aceste studii necesită îmbinarea mai multor abordări interdisciplinare, cum ar fi: istorie și istorie orală, științe politice, sociologie și antropologie, care nu fac altceva decât să reconfirme apropierea dintre dimensiunea socială și culturală a cercetării istorice. În acest sens, Constantin Iordachi își exprimă speranța ca tematica lucrării să stimuleze o reevaluare a categoriei socialului care să ducă mai apoi, în urma rezultatelor acestor cercetări interdisciplinare, la introducerea istoriei sociale ca disciplină în departamentele universitare din țările din Europa Centrală și de Est[4].

În continuarea articolului, Iordachi face o analiză detaliată a conflictului din interiorul istoriei sociale între vechi și nou, între accepțiunea convențională a istoriei ca studiu al politicilor din trecut și cea a istoriei ca studiu al structurilor sociale și al transformărilor prin care acestea au trecut. Un conflict între istorie ca narațiune și istorie ca analiză. Plecând de la viziunea

teoreticianului Eric Hobsbawm asupra istoriei sociale și ajungând la aventura intelectuală a lui Geoff Eley, Iordachi ilustrează parcursul sinuos pe care istoria socială l-a avut în Europa și în Statele Unite: de la nemulțumirea istoricilor la pragul dintre secolele XIX și XX față de curentul neo-Rankenian la apariția și răspândirii istoriei progresive[5], aceasta din urmă culminând în istoria socială, și până la intrarea în criză a istoriei sociale și înlocuirii acesteia cu istoria culturală ca urmare a așa-ziselor „turnură lingvistică" și „turnură culturală" din anii '80.

Împreună cu Eley, Iordachi pledează în favoarea avantajelor unei istorii socio-culturale, deoarece această nouă paradigmă oferă cercetătorului instrumentele necesare pentru a reintroduce socialul în rândul categoriilor de cercetare prin intermediul conceptului de cultură, din moment ce cultura nu este o entitate distinctă și independentă de societate, ci este produsul și, totodată, manifestarea societății ca atare (privită atât din perspectiva structurilor ce o compun, cât și în dimensiunea sa operațională). Plecând de la aceste premize, autorul reiterează importanța ce ar trebui acordată studiului socio-istoric al Europei Centrale și de Est îl reprezintă, dar atrage atenția asupra capcanei în care cercetătorul poate cădea, aceea de a transforma studiul asupra regiunii într-o nouă formă de studiu al „ariilor culturale". Deși țările fost comuniste au unele trăsături în comun, totuși, chiar și la o privire superficială, diferențele de la o țară la alta sunt destul de evidente.

Pentru a ilustra această afirmație, Iordachi aduce în prim-plan parcursul pe care istoria socială l-a avut în Polonia și România în timpul regimului comunist. În ciuda constrângerilor ideologice de matrice marxist-leniniste la care au fost supuse elitele intelectuale în ambele țări, nu putem nega contribuțiile demne de a fi luate în seamă ale istoricilor din ambele țări în domeniul industrializării, al clasei muncitorești, dar și al societății în general. Cu toate acestea, diferențele contextului istoric și politic ale celor două țări pot fi observate în maniera în care s-a dezvoltat istoria socială. În Polonia istoria socială a cunoscut o perioadă de înflorire în timpul regimului comunist (cu toate limitările tematice impuse de ideologia de partid), acest lucru datorându-se unor factori istorici determinanți: dezvoltarea puternică a istoriei sociale înaintea instalării comunismului, „purificarea" incompletă a clasei intelectuale din perioada comunismului de factură stalinistă și, nu în ultimul rând, atmosfera relativ relaxată de după procesul de de-stalinizare. În contrast, cazul istoriei sociale în România nu a fost unul la fel de fericit. Faza încă incipientă în care se afla istoria socială în perioada interbelică, persecuția sistematică la care a fost supusă clasa intelectuală, care a continuat (deși într-o formă mai puțin acerbă) și după perioada stalinistă, au făcut ca istoria socială românească să fie destul de limitată în perioada comunistă, iar acest lucru a avut o influență directă asupra dezvoltării istoriei sociale și a nivelului de instituționalizare al acesteia în perioada post-decembristă, comparativ cu celelalte țări fost comuniste.

Însă atenționarea lui Iordachi nu este un îndemn către o istorie socială de tip naționalist, ci dimpotrivă: este necesară, mai mult ca oricând, o integrare a istoriei Europei Răsăritene în istoria Europei de Vest. În acest mod putem vorbi despre o reîntregire a cercetării istorice a vechiului continent printr-o cercetare istorică transnațională care are la bază studiul omului în toate dimensiunile sale temporale, spațiale, etnice și culturale. O cercetare istorică care nu refuză macro istoria, ci care, prin intermediul micro istoriei, al istoriei orale și al cercetării „de jos", contribuie la recompunerea în mozaic a istoriei Europei.

În concluzie, Europa Centrală și de Est reprezintă un laborator științific promițător pentru istoricii socio-culturali de astăzi, deoarece aceasta oferă un câmp nou de explorat în care noile teorii sociale și noile metode de cercetare empirică pot fi aplicate unor teme de studii încă neexplorate până în acest moment. Așadar, lumea academică răsăriteană nu se caracterizează printr-o încercare de emulație sterilă a unui model teoretico-metodologic depășit, ci reprezintă fermentul necesar și binevenit de care Vestul are nevoie pentru o renaștere a istoriei sociale pe baze și principii noi. Astfel, prin efortul combinat al cercetătorilor din Vest și Est, se poate ajunge la o istorie integrală a Europei, nu prin simpla integrare a istoriei răsăritene în narațiunea istoriografiei de vest, ci mai degrabă prin dezvoltarea unui cadru analitic nou al istoriei socio-culturale, care să aibă ca punct focal istoria transnațională și istoria transferurilor[6].

Articolul lui Constantin Iordachi nu doar introduce tematica întregului volum, ci ține loc de „manifest" al noului curent de istorie socială promovat și practicat în Europa Răsăriteană și de Est. Următoarele șase articole, care împreună formează prima parte a lucrării, susțin, prin diferite abordări, teza principală a lucrării reiterată de Iordachi, și anume că revitalizarea istoriei sociale nu este doar posibilă, ci necesară și promițătoare în contextul în care noul cadru teoretico-metodologic (oferit de abordarea socială și culturală în cercetarea istorică) găsește un teren de cercetare nou și fertil în Europa Centrală și de Est. Partea a doua a lucrării prezintă un caracter mai eterogen (aceasta cuprinde patru studii de caz, o dezbatere formată din șase articole pe marginea cărții lui David Ost și se încheie cu trei recenzii istoriografice), fără însă ca acest lucru să diminueze câtuși de puțin coeziunea internă a lucrării. Studiile de caz vin să consolideze teza centrală a întregului volum: istoria socială nu este o cauză pierdută, ci un domeniu de cercetare în plin proces de dezvoltare.

În continuare, vom prezenta succint punctele esențiale ale celor 21 de articole și studii pentru a oferi cititorului o imagine mai completă cu privire la conținutul teoretic și empiric al lucrării în ansamblul ei. De menționat faptul că majoritatea studiilor din această lucrare au fost prezentate sau publicate, cel puțin parțial, în alte foruri, scopul lucrării fiind acela de a armoniza vocile cercetătorilor care își desfășoară activitatea în câmpul noii istorii socio-culturale în Europa de Est.

Articolul lui Arnd Bauerkämper, *Not dusk, but dawn: the cultural turn and German social history after 1990*, deschide prima parte a lucrării prin prezentarea dezbaterilor teoretice, tematice și metodologice în Germania după căderea zidului de la Berlin. Istoria socială germană intrase în criză încă înainte de căderea comunismului în Europa de Est, odată cu apariția antagonismului dintre dubla abordare de la acea vreme. Pe de o parte, istoria socială era văzută ca un câmp de cercetare al structurilor sociale și a instituțiilor, iar pe de altă parte aceasta era folosită ca instrument de studiu al fenomenelor istorice cauzate și condiționate de structurile sociale. Însă abordările macro-structurale ale Școlii Bielefeld de matrice weberiană și cele ale Școlii de la Frankfurt, care adopta teoria critică au fost combătute vehement în anii 80 de adepții istoriei vieții cotidiene. Aceștia din urmă propuneau punerea în prim-plan a individului de rând și a percepției acestuia cu privire la structurile sociale din care face parte și pe care le influențează în mod direct. Această reorientare către individ ca principiu de acțiuni și practici a dus la concepția istoriei ca un produs direct al acțiunii umane. În acest mod, curentul constructivismului cultural recuza existențialismul și abordările holistice ca instrumente valide de studiu. Astfel, lua naștere turnura culturală în cercetarea istorică și respingerea istoriei sociale în Germania de Vest. Antagonismul dintre istoria socială și istoria culturală a găsit, în cele din urmă, o rezolvare dialectică prin sinteza celor două în ceea ce numim astăzi istorie socio-culturală; în tot acest discurs, autorul subliniază importanța aportului cercetătorilor din Germania de Est în rezolvarea conflictului teoretic al celor două abordări aparent de neconciliat și contribuția acestora la revitalizarea istoriei sociale de astăzi.

Următoarele trei articole prezintă parcursul istoriei sociale (în particular al istoriei orale) în Estonia, Bulgaria și Grecia, accentul fiind pus mai ales pe publicistica din ultimele decenii în aceste țări. Olaf Mertelsmann[7] expune micile progrese, dar mai ales dificultățile cu care se confruntă comunitatea istoricilor ai socialului din Estonia. Una dintre dificultăți este legată de numărul destul de restrâns al cercetătorilor interesați de istorie (în jur de 50 de specialiști în total), mulți dintre ei nefiind istorici. Un alt motiv are de a face cu faptul că istoria socială în Estonia este dominată de etnologi și sociologi, în timp ce istoricii, în mare parte, nu ies din granițele disciplinei tradiționale. Cu toate aceste dificultăți, istoria socială din Estonia continuă să se dezvolte mai ales pe linia istoriei orale. Roumen Daskalov[8] face un scurt istoric ale antecedentelor istoriei sociale din perioada comunistă și precomunistă în Bulgaria. La aproape două decenii de la căderea regimului comunist, istoria socială a început să se dezvolte și să-și diversifice atât tematicile studiate cât și abordările teoretico-metodologice, care îmbină nu doar istoria și sociologia, ci și discipline precum antropologia sau psihologia. În următorul articol, Yannis Yannitsiotis[9] descrie situația istoriei sociale în Grecia, care, după 1990, s-a dezvoltat pe axa clasei sociale și cea a studiilor de gen. Istoricii sociali greci au renunțat la abordarea structuralistă a conceptului de clasă socială, adoptând un cadru teoretic ce permite studiul claselor sociale în calitate de actori sociali, din perspectiva experienței umane ca rezultat al interacțiunii dintre dimensiunea socială, temporală, psihologică și culturală.

Susan Zimmermann[10] prezintă un studiu amplu al indicelui de instituționalizare la nivelul departamentelor universitare ale studiilor de gen în țările Europei Centrale, de Est și a celor din fosta Uniune Sovietică, cum ar fi Azerbaidjan sau Kârgâstan. La rândul său, Ulf Brunnbauer[11] se alătură conversației cu un articol ce argumentează necesitatea introducerii antropologiei în ecuația noii istorii sociale, nu ca simplu accesoriu, ci ca parte integrantă a cadrului teoretic și conceptual al acesteia.

Prima parte se încheie cu articolul lui Peter Apor *The Joy of Everyday Life: Social History Between Opression and Resistance*, dedicat studiului vieții de zi cu zi a individului de rând din timpul regimului comunist și al micilor bucurii ale acestuia în spațiul intim al cotidianității, acolo unde ideologia de partid și mecanismele de reconfigurare a mentalității nu aveau un acces nemijlocit și nici un control absolut. Propunerea unei noi paradigme de cercetare, care să pună în lumină viața individului și a micilor comunități, face ca articolul lui Apor să fie o perfectă verigă de legătură între prima și a doua parte a culegerii, între partea teoretică și cea empirică a volumului.

Plecând de la premizele elaborate în prima parte a lucrării, Martin Ivanov[12] aplică, în studiul său de caz *Understanding Economic and Social Developments în the Periphery: Bulgarian National Income, 1892–1924*, instrumentele metodologice dezvoltate de economistul bulgar Asen Chakalov în anii '40. Pornind de la modelul acestuia, Ivanov recalibrează metodele (compensând pentru variabilele de demografie și inflație) și le aplică cercetării retrospective în cercetarea dezvoltării economice și sociale ale populației bulgare. Prin intermediul studiului veniturilor la nivel național în perioada dintre secole, Ivanov reușește să scoată

la lumină condiția socio-economică a populațiilor periferice din Bulgaria și nivelul de bunăstare al acestora la pragul dintre secole.

Studiul Sabinei Rutar[13], *Oral History as a Method: Variants of Remembering World War II in Slovenia, Serbia and Bosnia Herzegovina*, aruncă o privire cuprinzătoare și, totodată, pătrunzătoare asupra chestiunii istoriei orale și mai ales asupra procesului de reconstruire a memoriei celui de-al doilea conflict mondial în Iugoslavia socialistă și mai apoi în Slovenia, Serbia și Bosnia Herțegovina. Întrebarea pe care și-o pune Rutar și căreia încearcă să-i găsească un răspuns este legată de caracterul maleabil și instabil al memoriei umane. Problema cea mai presantă este dilema în care se află cercetătorul care se vede în situația de a interpreta datele martorilor oculari, atunci când trebuie să țină cont de variabila condiționării și modificării percepției martorilor care participă la studii, ca urmare a procesului de ideologizare ce a avut loc după război. Schimbările radicale ce survin în urma unui conflict armat sau în urma căderii unui regim totalitar creează fracturi de percepție, de interpretare și de raportare la trecut, iar cercetătorul are datoria de a ține cont de aceste elemente, cu atât mai mult cu cât dilema reconstruirii memoriei colective în fosta Iugoslavie se pune în termeni duali: pe de o parte un sentiment de ostilitate adânc înrădăcinat în diferitele grupuri etnice ca urmare a atrocităților interetnice, iar pe de altă parte sentimentul de comuniune pe care comunitățile multietnice le-au împărtășit de-a lungul secolelor în care au conviețuit pașnic.

Oarecum în continuarea tematicii propusă de Rutar, eseul lui Laurence Fontaine[14], *A Reflection on the Concept of Social Identity: Migrants in Early Modern Europe,* tratează problematica identității sociale și reliefează complexitatea metodologică întâmpinată de cercetători în abordarea acestui concept, cu atât mai mult cu cât o mare parte a comunității istoriografice contestă validitatea conceptului de identitate în cercetarea științifică, deoarece acesta se aventurează prea adânc pe tărâmul subiectiv al emotivității și al percepției de sine a individului. Însă Fontaine, citându-l pe Alain Cabantous[15], propune o perspectivă diferită în studiul identității sociale, și anume identitatea ca o categorie impusă din exterior și nu doar din interior. În consecință, Fontaine face un studiu al identității sociale a negustorilor itineranți din Europa epocii moderne din perspectiva identității impuse acestora de elita intelectuală a vremii, precum și de oficialii politici și religioși. Autoarea eseului încearcă să demonstreze că această abordare are baze științifice solide, deoarece folosește ca surse de studiu documente de arhivă, memorii, jurnale de călătorii, articole de ziar, dar și documente oficiale sau legislative. Toate acestea, însă, nu sunt altceva decât o oglindă a identității interiorizate de comunitatea negustorilor. Astfel, ochii „Celuilalt" reflectă, chiar dacă în mod distorsionat, imaginea pe care negustorii o aveau despre ei înșiși. La rândul lor, negustorii foloseau această „oglindă" a identității impuse în propriul avantaj, adaptându-se circumstanțelor sociale și percepției pe care populațiile locale o aveau despre comunitatea lor, intrând în așa-zisul „joc al identității". Totuși, autorul atrage atenția asupra capcanei în care poate cădea cercetătorul dacă, în studiul identității sociale, se oprește doar la reprezentările de sine ale unei comunități sau la percepția celorlalte comunități asupra uneia, fără a include în ecuație variabila conceptului de interacțiune la nivel de comunități. În consecință, doar ținând cont de fiecare dintre aceste elemente putem vorbi despre rezultate științifice solide în studiul identității unui grup social.

În continuare, studiul de caz propus de Victor Karády[16], *Historical Studies of Elite Groups in the Age of Computer Science: The Case of Post-Feudal Hungary*, tratează tema formării grupurilor de elită din Ungaria postfeudală în era informaticii. Dezvoltarea tehnologiei și a informaticii din ultimele decenii oferă cercetătorului de istorie socială un instrument valoros în efectuarea la scară largă de interviuri și biografii. Conceptul de elită adoptat este unul cât se poate de incluziv, fiind luate în vizor elitele din educație, politică, cei cu o carieră de profesie, intelectuali în general, dar și așa-zisa elită non-intelectuală, cum ar fi sportivii, artiștii sau ofițerii militari. Pentru a ilustra propria afirmație, Karády prezintă în detaliu un studiu de caz condus la scară largă de un grup de cercetători maghiari. Folosind metoda prosopografică, aceștia au desfășurat, timp de patru ani, o amplă operațiune de acumulare de date, chestionare și biografii individuale (în număr de peste 200.000), în vederea extrapolării unui numitor comun în ce privește circumstanțele și modalitatea formării și stratificării elitelor din Ungaria.

Următoarele șase articole compun dezbaterea organizată de jurnalul "East Central Europe" pe tema cărții de succes a lui David Ost, *The Defeat of Soldarity: Anger and politics in Postcomunist Europe*[17]. Don Kalb, Kacper Poblocki, Tibor T. Mezmann, Eszter Bartha și Gábor Halmai recunosc meritul lui Ost de a implementa teorii și metode interdisciplinare și de a readuce în prim-plan conceptul de clasă într-o interpretare postsocialistă, însă îi aduc critici dure acestuia cu privire la lipsa dimensiunii diacronice a studiului și la greutatea disproporțională dată elitelor. Autorii de mai sus îi reproșează lui Ost faptul că dovezile empirice oferite ar fi nesatisfăcătoare și că a ignorat clasa muncitoare în calitatea sa de actor social. Acest din urmă neajuns este pus pe seama faptului că autorul cărții ar fi ignorat perspectiva antropologică în munca sa de cercetare. Drept răspuns, Ost publică în același jurnal un articol prin care răspunde punctual fiecăreia dintre criticile care i se aduc, recuzându-le pe rând

cu argumente și referințe bibliografice. Ost reiterează necesitatea adaptării instrumentelor de cercetare realității concrete a societăților postcomuniste, fără a încerca o forțare a unor teorii pentru simplul exercițiu de a vedea propriile teorii confirmate. În acest sens, Ost acceptă una din critici, dar și-o asumă, aceea că lucrarea sa are ca punct focal elitele ca actori sociali și nu masele muncitorești, argumentând că în societățile ce au suferit decenii de constrângeri și condiționări ideologice, clasa muncitoare manifesta un oarecare grad de inerție, iar ceea ce a ajutat-o să-și formeze o conștiință politică a fost prezența și influența elitelor din fruntea acesteia.

Lucrarea se încheie cu trei recenzii istoriografice ale unor importante centre de studii de istorie socială din Europa de Est, mai exact din Ungaria, România și Serbia. Anii '90 au fost caracterizați de o atmosferă de fervoare și entuziasm în rândurile istorici ai socialului în Europa Centrală și de Est, lucru care s-a materializat prin apariția diferitor asociații și publicații de istorie socială. În Ungaria, jurnalul „Korall"[18] promovează începând cu sfârșitul anilor '90 o dublă perspectivă asupra istoriei; pe de o parte o sociologie istorică ce abordează studiul societății dintr-o perspectivă structuralistă, iar pe de altă parte o istorie socio-culturală care își propunea să combată istoriografia tradițională de factură pozitivistă. În arealul românesc, istoria socială nu a avut o dezvoltare însemnată în perioada interbelică și comunistă, fapt ce explică prezența sa destul de redusă și în perioada postdecembristă, mai ales la nivel instituțional. În anul 1996 un grup de istorici români din varii centre universitare din întreaga țară au pus bazele publicației „Revista de Istorie Socială"[19] (care între timp și-a suspendat activitatea) din dorința de a revitaliza istoriografia românească și, totodată, de a recupera moștenirea istoriografiei românești din perioada interbelică. Claudiu Oancea oferă o introducere în tematica și metodologia adoptată de cercetătorii care au colaborat la promovarea istoriei sociale românești, scoțând în evidență meritele, dar și unele neajunsuri ale revistei. În Serbia, eforturile Asociației pentru Istorie Socială[20] și-au concentrat atenția asupra studiului relației dintre istorie și memorie. Destrămarea fostei Iugoslavii și traumele comunismului și ale conflictelor interetnice au făcut ca interesul istoricilor, sociologilor și antropologilor sârbi să se îndrepte asupra tematicilor de istorie cotidiană, istorie orală, istoria grupurilor sociale, adoptând cadrul teoretic și metodologic al noii istorii socio-culturale.

În concluzie, volumul de studii *Reconceptualizing the Social: Writing Social History in East Central Europe*, apărut cu zece ani în urmă, oferă cititorului o prezentare detaliată, deși nu exhaustivă, a istoriei sociale din Europa Central-Răsăriteană la început de mileniu. Iordachi împreună cu ceilalți autori văd în "criza" istoriei sociale nu crepusculul acesteia, ci licărirea aurorei unei noi istorii sociale care, îndepărtându-se de studiul marilor structuri sociale impersonale, pune accentul pe chestiuni legate de semnificație în contextul identității personale și comunitare. Astfel, noile modelele metodologice mută accentul de pe studiul structurilor rigide și statice pe procesul fluid al transformărilor acestora în timp.

În accepțiunea lui Iordachi, și implicit a celorlalți autori, istoricul socialului are misiunea de a detecta și studia coerența internă a evenimentelor istorice și a structurilor sociale caracterizate de mobilitate, eterogeneitate și durabilitate în timp. Renunțând la granițele rigide ce separă disciplinele socio-umane și folosind instrumente adecvate de cercetare ce aparțin diferitelor domenii, istoricul social cercetează evenimentul istoric în dubla sa dimensiune socială și culturală. Acest lucru îi oferă cercetătorului posibilitatea de a revizita teme de cercetare considerate căi deja bătătorite pentru a oferi noi perspective și interpretări, deoarece noua paradigmă a istoriei socio-culturale îi oferă posibilitatea de a captura dinamica fenomenelor istorice din perspectiva individului și a micilor comunități priviți în dimensiunea lor de actorilor sociali. Astfel, microistoria și macroistoria nu sunt abordări contrapuse, ci complementare, iar atenția dată cotidianului și individului nu trebuie înțeleasă în termeni absoluți, ci ca modalități de a înțelege comportamentul uman ce stă la baza atât a structurilor sociale, cât și a faptului istoric în sine. Ba mai mult, istoria socio-culturală, prin însăși natura cadrului teoretic-metodologic care o definește, este o știință ce oferă toate instrumentele necesare pentru construirea unei istorii integrale și transnaționale a Europei, o istorie construită pe un flux continuu de transferuri culturale de idei politice, mentalități, practici și cutume, dar și sensibilități literare și artistice.

***

În concluzie, centrul și estul Europei nu reia practici depășite și abandonate de Vest, ci oferă o soluție concretă "crizei" istoriei sociale și a celei culturale din Vest. Iar acest volum de studii este un exemplu în acest sens. Îmbinarea dintre articolele cu caracter teoretic și argumentativ cu studiile de caz (care sunt rezultatul direct al aplicării principiilor teoretice expuse anterior) oferă acestei lucrări credibilitate și, totodată, o notă de autoritate. Scopul lucrării, indicat de Iordachi însuși, este acela de a trezi interesul cât mai multor cercetători asupra chestiunii dezbătute, în speranța că istoria socială va căpăta un statul instituțional mai pregnant în departamentele universitare din Estul Europei de Est, în vederea formării unor noi generații de cercetători deschiși față de dimensiunea interdisciplinară în studiul istoriei, societății și culturii europene[21].

Note:

1. Constantin Iordachi este profesor asociat pe lângă Central European University. Aria sa de interes acoperă istoria socială, studii istorice comparative, totalitarism, naționalism și cetățenie în Europa de Est.
2. Constantin Iordachi, *Reconceptualizing the Social: East and Central Europe and the New Socialcultural History* în *Reconceptualizing the Social: Writing Social History in East Central Europe*, "East Central Europe", Vol. 34-35 din 2007/ 2008, Budapesta, 2008, pp. 1 – 35.
3. *Ibidem*, p. 2
4. *Ibidem*, pp. 3-4.
5. Istoria progresivă schimbă centrul de greutate de la evenimentul istoric privit ca circumscris, contingent și singular, la o privire de ansamblu a întregului spectru de cauze ale unui eveniment, ale cărui efecte se propagă în viitor și care este generat și la rândul său generează și perpetuează structuri și mentalități.
6. Constantin Iordachi, *op.cit*., p. 35
7. Olaf Mertelsmann este un istoric german, profesor la Universitatea din Tartu, Estonia, specializat în istoria Uniunii Sovietice.
8. Roumen Daskalov, profesor de istorie la New Bulgarian University din Sofia; specializat în istoria modernă a Europei de Est.
9. Yannis Yannitsiotis, profesor universitar în cadrul Departamentului de Antropologie Socială și Istorie a Universității din Marea Egee din Atena. Una dintre ariile sale de interes este istoria socială și culturală a spațiului urban din secolele XIX și XX.
10. Susan Zimmermann, istoric și specialist în studii de gen, profesor universitar la Central European University.
11. Ulf Brunnbauer este directorul Institutului pentru Studii Est și Sud-est Europene din Leibniz, expert în istoria socială din Europa de Sud și de Est din secolele XIX și XX.
12. Martin Ivanov, membru al Centrului de Studii Avansate din Sofia.
13. Sabina Rutar, istoric, cercetător în cadrul Institutului pentru Studii Est și Sud-est Europene din Leibniz.
14. Laurence Fontaine este cercetător în cadrul Centrului Național Francez de Cercetare Științifică din Paris, expertă în istoria civilizațiilor.
15. Vezi Alain Cabantous, *Les Citoyens du large. Les identités maritimes en France*, Aubier, Paris, 1995.
16. Victor Karády, profesor de istorie la Central European University.
17. David Ost, *The Defeat of Solidarity: Anger and politics in Postcomunist Europe*, Cornell University Press, Ithaca, 2005.
18. „Korall Társadalomtörténeti Folyóirat" (Korall: un jurnal de istorie socială), fondat în 1999.
19. „Revista de Istorie Socială" a apărut în 1996 la inițiativa unui grup de istorici de la Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași.
20. „Udruženje za društvenu istoriju" (Asociația pentru istorie socială) a fost întemeiată în 1998 în Belgrad, Serbia.
21. De menționat faptul că a trecut deja un deceniu de la apariția acestui volum de studii, timp în care discursul istoriei sociale din Europa de Est s-a dezvoltat considerabil. Cele mai recente informații cu privire la poziția lui Constantin Iordachi legată de istoria socială în Europa Centrală și de Est sunt din 2014, când acesta a publicat articolul *Reconceptualizarea socialului: spre o nouă istorie socio-culturală în Europa Central-Răsăriteană* în suplimentul I al revistei „Archiva Moldaviae"; discursul lui Iordachi din acest articol se înscrie pe aceeași linie cu cel din volumul de studii care face obiectul acestei recenzii.